

## ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ НТУ «ХПІ»)

**Калагін Юрій Аркадійович**

професор, доктор соціологічних наук, завідувач кафедри соціології та політології,  
Національний технічний університет  
«Харківський політехнічний інститут»

**Самі Караденіз**

master's degree of sociology

Проблема стосунків жінки і чоловіка в суспільстві прадавня. Сьогодні вона набула особливої гостроти оскільки в світі активізується боротьба за ствердження демократичних норм і принципів. У цьому контексті гендерне партнерство (рівні відносини статей), гендерна рівність набувають все більшої актуальності.

Гендерні студії увійшли до наукового обігу в західноєвропейських країнах, США і Канаді на початку 80-х років XX ст. Вважається, що вперше термін «гендер» був запроваджений в науковий обіг американським психоаналітиком Робертом Столлером у праці «Стать і гендер: про розвиток мужності та жіночності» (1968). «Гендер» він розглядав як поняття, що виражає психологічні, соціальні, культурні особливості, незалежні від тих, що тлумачать біологічну стать. Тому необов'язково пов'язувати буття жінки з «жіночністю», а буття чоловіка з «мужньою» поведінкою. Такий підхід був підтриманий багатьма соціологами, він започаткував новий напрям соціальних досліджень –гендерних. Тепер цей термін вживається в різних значеннях: як позначення статі – «соціальна стать»; як очікування того, що повинні робити чоловіки та жінки.

Якщо демократія взагалі – це форма державного правління, при якому джерелом влади визнається воля більшості громадян, котрі користуються усією повнотою політичних свобод, що є гарантією здійснення цієї влади,

то гендерна демократія є системою волевиявлення у громадянському суспільстві двох статей – жінок і чоловіків – як рівних у можливостях і правах, що законодавчо закріплені й реально забезпечені у політико-правових принципах, діях, розбудові суспільних і державних структур, з урахуванням гендерних інтересів і потреб.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігається ломка гендерних стереотипів. Проте, даному процесу суттєво заважають перешкоди минулого, старі стереотипи скептичного ставлення до гендерної рівності, а також викривлена, чи поверхнева інформація про становище жінки в суспільстві, радянський міф про рівноправ'я.

Хоча гендерна нерівність та гендерні стереотипи існували завжди, інтерес до гендерних досліджень в соціології сформувався порівняно нещодавно, в ХХ столітті. Перші дослідження були направлені на аналіз проблеми статевої стратифікації, статевої нерівності та причин їх виникнення. Пізніше основна увага дослідників акцентувалась вже на гендерних стереотипах та проблемах стереотипізації. Питанням гендерних досліджень займалися і займаються багато відомих західних, російських та українських психологів і соціологів, таких як Л.Колберг, Е.Маккобі, К.Джеклін, А.Ерхард, С.Бем, Н.Смелзер, І.Кленіна, М.Арутюнян, М.Баскова, Н.Лавриненко, Т.Гурко та інші.

Поняття «гендер» (gender) означає соціальне очікування від представників кожної статі. Але, на відміну від поняття «стать», воно стосується не біологічних особливостей, за якими різняться чоловіки та жінки, а соціально сформованих рис.

У гендерній теорії існує декілька поглядів на співвідношення понять «стать» і «гендер»:

1) парадигма відповідності розглядає гендер як вираження біологічної статі індивіда, що соціально детермінується;

2) парадигма аналогій заперечує прямий зв'язок між статтю і гендером, акцент ставиться на символічній природі гендеру;

3) парадигма неоднорідності вважає стать і гендер явищами різної природи і всіляко заперечує ідею про те, що стать виступає фундаментом, на якому зводиться гендер [1].

Як соціальний феномен, згідно теорії Н. Лавріненко, гендер проявляється на двох рівнях: соціетальному та індивідуальному [1].

На соціетальному рівні гендер включає наступні елементи: гендерні статуси, гендерний розподіл праці, гендерні ідеали, гендерно приписана родинність, гендерні біологічні сценарії поведінки, гендерний соціальний контроль, гендерна ідеологія, гендерні образи.

На індивідуальному рівні гендер надбудовується над біологічною статтю індивіда і включає наступні компоненти: біологічна стать, гендерна ідентичність, гендерна особистість, гендерний шлюбний і репродуктивний статус, гендерні сексуальні орієнтації, процеси з виробництва гендеру, «Створення гендеру» як гендерного статусу у взаєминах з гендерно забарвленими іншими, гендерна презентація.

Гендерна нерівність є одним з проявів соціально-економічної диференціації населення, що зумовлює різні можливості самореалізації жінок та чоловіків у суспільстві.

Гендерна нерівність впливає з відмінностей у гендерних ролях та спричинена існуванням гендерних стереотипів. Системи гендерів (становища в різних суспільствах чоловіків, жінок та людей інших гендерів) часто є дихотомічними та ієрархізованими. Гендерна нерівність виростає з розрізень, як емпірично обґрунтованих, так і сконструйованих соціально.

Дискримінація (відмінне ставлення чи поводження, упередженість, утиск, насильство) людей через їхню стать чи гендер називається сексизмом і є інструментом створення та підтримання гендерної нерівності.

На сьогоднішній день гендерна нерівність проявляється в наступних сферах: економічна, політична, сімейна, освітня.

Отже, гендерна нерівність – актуальна, глобальна та всеохоплююча проблема сучасного суспільства. Щоб досягти успіху у вирішенні цього питання, варто, по-перше, усвідомити всю його важливість, по-друге, зробити усвідомленими громадян нашої держави, і, по-третє, провести ґрунтовні і цілеспрямовані заходи з приводу зміни ролі жінки в сучасному українському суспільстві [2].

Існують різні підходи до вивчення стереотипів. Генеза дослідження соціальних стереотипів закладена в праці У.Ліпмана «Суспільна думка», де стереотипи визначаються як певні образи та оцінки, які використовуються представниками етнічних груп. Тому можна сказати, що спочатку стереотип розглядався лише як етнічний.

З часом уявлення про стереотипи та підходи до їх вивчення змінилися. З'явився психологічний підхід до вивчення стереотипів.

В психологічному підході виділяють індивідуалістську та соціально-психологічну теорії [3].

З точки зору індивідуалістської теорії стереотип – це продукт групової діяльності, готові формули, які сприймаються ззовні.

В рамках соціально-психологічних теорій основним постулатом стає положення про соціальний генезис, в широкому сенсі розглядається як момент зародження і розвиток стереотипу. Стереотипи створюються колективним суб'єктом. Вивчення стереотипу через соціальний аспект є одним з напрямків в вивченні масової свідомості.

В українській соціології стереотипи вивчали В. Арбеніна, А. Ручка, В. Середа, Н. Яковенко.

Виділяють такі види стереотипів: по суб'єкту стереотипізації: колективні та індивідуальні; по об'єкту стереотипізації: антропостереотипи, подієві стереотипи та предметні стереотипи; по типу

соціальної групи як об'єкту стереотипізації: гендерні, вікові, професійні, расові, етнічні тощо; по відношенню: автостереотипи та гетеростереотипи; за ступенем змінності: стійкі та рухливі; за ступенем адекватності зображення дійсності: точні, неточні, істинні та хибні [4].

Функції стереотипів: зменшення зусиль та часу для аналізу та розуміння тієї чи іншої ситуації і захист положення людини в суспільстві (У. Ліпман); пояснення відносин, що існують між групами, в тому числі пошук причин складних і соціальних подій та визначення чинних міжгрупових відносин, наприклад дій, що плануються чи здійснюються стосовно чужих груп (Г. Теджфел). [4].

Гендерні стереотипи – це розповсюджені в суспільстві уявлення про особливості і поведінку чоловіків та жінок.

Гендерні стереотипи можна об'єднати в три групи: стереотипи маскуліності-фемінності (нормативні уявлення про соматичні, психічні, поведінкові властивості, характерні для чоловіків та жінок); стереотипи щодо змісту праці (для жінок – сфера обслуговування, виконавча; для чоловіків – інструментальна, їм більше підходить організовувати та керувати); стереотипи пов'язані з закріпленням сімейних і професійних ролей відповідно до статі (для чоловіків головні ролі – професійні, для жінок – сімейні).

Виділяють прояви гендерних стереотипів асиметричного змісту: сексизм (упереджена думка про представників того чи іншого гендеру, що супроводжується їх дискримінацією, а також певна інститутська практика, яка має вираження в тому, що представникам того чи іншого гендеру нав'язується підпорядковане положення); фейсизм (тенденція в різній мірі виділяти в зображеннях чоловіків та жінок обличчя та тіло); гендерна сегрегація (віддання переваги різним видам діяльності і спілкування, різних друзів, різних соціальних ролей, підкреслення гендерних відмінностей,

формування пристрасного ставлення до свого гендеру і упередженого до іншого, виникнення гендерних конфліктів) [5, 6].

Слід зазначити, що стереотипи загалом та гендерні стереотипи зокрема є невід'ємними складовими суспільного життя і мають як позитивний, так і негативний вплив на взаємодію людей в суспільстві.

Для визначення гендерних стереотипів студентів було проведено анкетне опитування в якому взяло участь 139 студентів НТУ «ХПІ» чотирьох напрямків навчання – ІТ, інженерного, економічного, гуманітарного.

Аналізуючи риси, які респонденти вважають чоловічими чи жіночими, можна зробити висновки щодо їх образу ідеального чоловіка та жінки. Більшість рис (як традиційних, так і не традиційних для тієї чи іншої статі) респонденти приписують як чоловікам, так і жінкам, в чому проявляються їх егалітарні погляди. Однак риси, які спрямовані на досягнення цілей вважаються більш чоловічими, а риси що стосуються підтримки та турботливості – більш жіночими.

За результатами дослідження було встановлено, що уявлення про типові чоловічі та жіночі риси відрізняються у респондентів різної статі та напрямку навчання. У чоловіків уявлення є більш традиційними, у жінок більш сучасні погляди. Студентам ІТ та інженерного напрямку притаманні традиційні погляди, а студентам гуманітарного – більш егалітарні.

В ході дослідження було висунуто гіпотезу про те, що уявлення студентів про права та можливості, що притаманні чоловікам та жінкам, залежать від статі та напрямку навчання респондентів. Чоловіки приписують жінкам та чоловікам традиційні риси.

При аналізі відношення студентів до прав і можливостей чоловіків і жінок у різних сферах життя з'ясовано, що думки респондентів розподілились майже однаково: так 27% опитаних вважають, що у більшості сфер життя чоловіки і жінки мають однакові права і можливості;

ще 22% студентів вважають, що у більшості сфер життя саме жінки мають більше прав і можливостей.

Таким чином, можна зробити висновок, що і чоловіки, і жінки, що брали участь в опитуванні, мають дуже схожі думки з приводу прав і можливостей чоловіків і жінок у житті. У першій частині перша гіпотеза не підтверджена.

Що стосується розподілу відповідей на це питання в залежності від напрямку навчання, то треба відзначити, що 42% студентів ІТ-спеціальностей вважають, що у більшості сфер життя чоловіки і жінки мають рівні права і можливості, 30% ІТ-шників вважають, що в одних сферах життя більше прав і можливостей у чоловіків, в інших – у жінок, а 28% - що у більшості сфер життя чоловіки мають більше прав і можливостей, ніж жінки.

У цій частині перша гіпотеза про уявлення студентів щодо прав та можливостей притаманних чоловікам та жінкам в залежності від напрямку навчання підтвердилась.

Для з'ясування, щодо стереотипу чи поділяються професії на чоловічі та жіночі, отримані наступні відповіді. Так, майже третина респондентів вважають, що професії поділяються на чоловічі і жіночі. Ще майже чверть опитаних у чомусь згодні з таким висловлюванням, а у чомусь не згодні. Лише 10% опитаних вважають, що немає поділу на чоловічі і жіночі професії.

Відповіді на це питання в залежності від статі розподілені таким чином: думки хлопців і дівчат досить різняться, реально студенти різних статей мають різний погляд на це питання.

Одним з завдань дослідження було проаналізувати уявлення студентів щодо рис, які є найбільш притаманними чоловікам і жінкам.

В цілому більшість респондентів вважають, що чоловікам найбільше притаманні такі риси як віра в себе та власні сили, амбіційність, сміливість, твердість.

Що стосується жінок, то більшість респондентів вважають, що їм притаманні такі риси як скромність, м'якість, ніжність, турботливість, спортивність та спокійність.

Більшість рис респонденти, що брали участь в опитуванні, вважають притаманними як чоловікам, так і жінкам. Так, респонденти-чоловіки в більшій мірі приписують чоловікам риси, які спрямовані на досягнення власних цілей, а респонденти жіночої статі обирають сміливість. Щодо жіночих рис, то респонденти чоловічої статі виділяють скромність, м'якість та ніжність, жінки ж виділяють турботливість. Тож, слід зазначити, що як чоловікам, так і жінкам приписують як традиційно жіночі, так і традиційно чоловічі риси.

Друга гіпотеза припускає, що уявлення студентів про сімейні ролі та риси чоловіків та жінок залежать від статі респондентів. Студенти та студентки мають різний погляд, щодо основного призначення жінки як дружини та матері.

Для кращого уявлення про гендерні ролі чоловіків і жінок респондентам були задані питання щодо соціального становища, виявити уявлення студентів про сімейні ролі чоловіків та жінок. Залежно від того, які сімейно-шлюбні ролі респонденти приписують тій чи іншій статі можна зрозуміти, які саме стереотипи щодо цих ролей існують у студентів. За для вирішення цієї задачі студентам було поставлено декілька питань.

Третя гіпотеза припускає, що стереотипи, які стосуються політичної активності залежать від статі та виховання у родині студентів, а також гендерні стереотипи студентів щодо жінки, яка бере на себе обов'язки військового. Чоловіки невпевнені, що жінка може бути політиком і військовим. Більшість респондентів вважають, що жінці немає що робити в



політиці і в армії і тому не підтримують можливість жінки бути політиком і військовим.

В ході аналізу майже не було виявлено різниці у відповідях у респондентів різної статі.

Так 75% чоловіків 68% жінок і погодились з твердженням, що чоловік повинен захищати країну. Загалом 70% опитаних вважають це правильним.

З твердженням, що жінка не може приймати участь у військових діях погодились більшість респондентів обох статей.

Респондентам було запропоновано шість тверджень, що стосувались даної сторони суспільного життя. Щодо двох тверджень залежно від статі респондентів було виявлено розбіжності.

З твердженням, що стать в політиці неважлива погодились 70% респондентів, при чому серед тих, хто згоден з цим 75% чоловіків і 67% жінок. Згодні з тим, що чоловік кращий лідер політичної партії ніж жінка більше половини студентів, що брали участь в опитуванні. В той самий час така ж кількість хлопців і дівчат погодились з твердженням, що чоловік кращий лідер політичної партії, ніж жінка.

Крім того 57% опитаних підтримали твердження, що жінка не може стати президентом. Серед них 59% студентів і 54% студенток. Також треба сказати, що майже половина опитаних студентів визнали, що жінка в політиці може бути ефективною. З цим твердженням згодні майже в однаковому ступені і хлопці і дівчата, що брали участь в дослідженні.

Четверта гіпотеза потребувала доказів, щодо стереотипів, що стосуються праці жінки на рівні з чоловіком. Чоловікам притаманні традиційні гендерні стереотипи у даному питанні. Жінки мають свою точку зору на це питання. Серед поширених стереотипів існує й такий: жінка не повинна працювати на рівні з чоловіком, вона має займатися господарством, а чоловік повинен забезпечувати свою родину. Аналіз двомірного розподілу відповідей на це питання в залежності від статі

дозволяє зробити висновок, що майже половина чоловіків не згодні з тим, що жінка повинна працювати на рівні з чоловіком. Тієї ж думки притримуються і жінки.

І ще одна гіпотеза: чоловіки вважають, що жінки повинні займатися традиційно-жіночою працею. Дівчата демонструють більш гендерно прогресивні погляди, відносячи більшу кількість професій до таких, що «рівною мірою підходять і чоловікам, і жінкам». Студенти різних напрямків навчання мають свої стереотипи щодо розподілу на чоловічі і жіночі професії. Таким чином, чоловіки вважають, що жінки повинні займатися традиційно-жіночою працею. Дівчата демонструють більш гендерно прогресивні погляди, відносячи більшу кількість професій до таких, що «рівною мірою підходять і чоловікам, і жінкам».

Оскільки в результаті дослідження у студентів НТУ «ХПІ» було виявлено деякі гендерні стереотипи необхідно проводити заходи для підвищення та закріплення більш ліберальних поглядів у студентів. Саме тому керівництву університету, факультетів/інститутів та кураторам необхідно проводити лекції, семінари, дискусійні клуби, кругли столи, конференції, які б стосувались даної проблеми, показували шляхи, якими можна здолати стереотипи. Крім того, як показують дослідження з цієї теми, досить дієвими є тренінги, які проводять фахівці з психології взаємовідносин, а також спільний перегляд спеціальних та художніх фільмів і їх обговорення.

Також до вирішення проблем з даної тематики рекомендуємо залучати науково-технічну бібліотеку, а саме працівників, які мають доступ до спеціальної літератури та мають можливість проводити зустрічі з необхідними фахівцями – в нашій бібліотеці існують навіть спеціальні аудиторії для таких заходів.

Отже, гендерна нерівність – актуальна, глобальна та всеохоплююча проблема сучасного суспільства. Широкого загалу набула в останні

десятиліття XX століття. Світ виявив підтримку захисту прав жінок та взяв за мету максимально вирівняти їх становище в соціумі. Проте у більшості країн, у повсякденному житті досі нехтують цими правилами та настановами і живуть за принципами, що сформувалися ще багато століть тому. Найкращими у проведенні гендерної політики вважаються високорозвинені країни та країни Західної Європи. Основними причинами гендерної нерівності в Україні можна вважати гендерні стереотипи, а також неможливість жіночої статі повністю реалізувати себе та свій потенціал. Щоб досягти успіху у вирішенні цього питання, варто, по-перше, усвідомити всю його важливість, по-друге, зробити усвідомленими громадян нашої держави, і, по-третє, провести ґрунтовні і цілеспрямовані заходи з приводу зміни ролі жінки в сучасному українському суспільстві.

#### **Список використаних джерел**

1. Словник гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко.— Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016.— 336 с.
2. Марценюк Т. О. Стан гендерної рівності в Україні : міжнародний аспект / Марценюк Т.О. // Наукові записки. - Т. 70 : Соціологічні науки / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія" ; [редкол. тем. вип. : Осовський В. Л. (гол. ред.), Паніотто В. І., Хмелько В. Є. ...та ін. ; упоряд. Бондар В. С. ; рец. Макеєв С. О., Головаха Є. І.]. - К. : Києво-Могилянська академія, 2007. - С. 53-59.URL:<http://ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/1392>. 21.09.2020
3. Публікації проекту «Рівність жінок і чоловіків у світі праці».URL: [http://gender.ilo.org.ua/Pages/publications\\_ukr\\_new.aspx](http://gender.ilo.org.ua/Pages/publications_ukr_new.aspx). 17.10.2020.
4. Результати анкетного опитування «Гендерні стереотипи сучасної студентської молоді». URL:<http://a-z-gender.net/ua/rezultati-anketnogo-opituvannya-genderni-stereotipi-suchasnoi-studentskoi-molodi.html>. 8.10.2020.

5. Химович О. Стереотип: теоретико-методологічні підходи до інтерпретації/ О. Химович // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 59–60. – С. 66–76.

6. Бабич О. Б. Дослідження гендерних проблем та стереотипів професійного середовища очима студентів / О. Б. Бабич // Вісн. НАДУ. Серія “Державне управління”. – 2018. – № 3 (90). – С. 119–130.

## **ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ОСНОВІ МЕТОДУ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

**Бескорса Вікторія Миколаївна**

доцент, кандидат мистецтвознавства, професор кафедра культурологічних  
дисципліни та образотворчого мистецтва,  
Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Якість вищої освіти в Україні регламентується та функціонує на основі ряду Законів і Положень про освітню діяльність у державі («Про освіту», «Про вищу освіту»)[1;2]. Останнім часом система освіти, реагуючи на потреби суспільства та економіки, глобально реформується й постійно оновлюється. Сучасні темпи суспільно-інформаційної динаміки, вимагають постійного підвищення якості вищої освіти. Інформаційні технології сьогодні вже недалеко майбутнє, а реалії сучасного соціокультурного простору, які значно впливають як на суспільно-економічний розвиток держави, так і культурно-естетичне вдосконалення кожної особистості.

На сучасному етапі реформації та модернізації якості вищої освіти важливими складовими освітньої системи виступають ряд напрямів: модернізація змісту освітньої діяльності: формування гуманного педагогічного середовища, збільшення варіативної частини змісту освіти, розвиток дистанційної освіти; навчально-методичне забезпечення: